

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

На основу члана 27 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високим образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 30. септембра 2015. године, донело је одлуку да се образује комисија за одбрану докторског рада.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области закоју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

проф. др Јулијана Вучо, редовна професорка, Италијански језик, 14. јул 2010.
Универзитет у Београду, Филолошки факултет, менторка,

проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет, Шпански језик, 30. децембар 2010, чланица,

доц. др Ана Јовановић, доценткиња, 01. октобар 2014., Шпански језик и
лингвистика, Универзитет у Крагујевцу, Филолошко уметнички факултет, чланица,

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:
Александра **Бранислав** Шуваковић, рођена Дубовац

Датум и место рођења (општина, град, држава):
16.03.1977, Косовска Митровица

2. Датум одбране, место и назив мастер рада:

Италијански језик у основним школама Србије у контексту европске политике учења страних језика, Универзитет у Београду, Филолошки факултет. Мастер рад одбрањен **07.10.2008.** под менторством проф. др Јулијане Вучо.

3. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

мастер професор италијанског језика и књижевности .

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАСТАВА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО ДРУГОГ СТРАНОГ ЈЕЗИКА У РАНОМ УЗРАСТУ

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторски рад кандидаткиње Александре Шуваковић **НАСТАВА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО ДРУГОГ СТРАНОГ ЈЕЗИКА У РАНОМ УЗРАСТУ** има 294 стране.

Рад је организован у девет поглавља, садржи закључак, обимну литературу од преко 400 библиографских јединица, прилоге и значајан списак линкова са одговарајућим документима.

Докторска дисертација Александре Шуваковић обухвата тематски оквир који се бави испитивањем ефикасности институционализованог учења два страна језика у раном школском узрасту и испитивањем каква постигнућа и ставове ученици показују у односу на њихов рани вишејезични развој.

Последње деценије прошлог века, у складу са захтевима политичких и економских промена у свету, а пре свега у контексту европске политике учења страних језика везане за појачану мобилност, вишејезичност и вишекултурност у европском регионалном свету, појачано је развијање свести, интересовање и промоција учења страних језика, те су, стога, сачињени бројни акциони планови, програмска документа, публикације научног карактера којима се истиче потреба да се поред матерњег познају још два страна језика. Почетак 20. века донео је мноштво новина на плану промоције језичке политике и знања више језика који ће допринети компетитивности земаља чланица у стварању здравог и одрживог развоја у економском и културалном смислу.

Рано учење страних језика у школском окружењу осим лингвистичке користи доноси и благодети социјализације, самоостваривања и развијања свести о постојању других који говоре другим језиком и чији су обичаји другачији од обичаја заједнице којој припадају. Оно уједно отвара могућност плурикултуралности индивидуе која појачава толеранцију на различитости и поштовању других култура и народа.

У раду се, поред теоријског оквира, представљају резултати двогодишњег емпиријског истраживања спроведеног применом метода студије случаја, на узорку од шездесет ученика првог и другог разреда (прва година учења), односно другог и трећег разреда (друга година учења), функционалност и успешност учења два језика у раном узрасту. На овај начин кандидаткиња Шуваковић је дошла до смерница у прилагођавању курикулума, одабиру приступа и метода у настави страног језика у раном школском узрасту.

Сакупљени резултати иду у прилог тези да млађи ученици чак и минималним залагањем, постижу позитивне резултате, како у вештини разумевања слушањем тако и у усвајању лексике. Утврђено је да ученици у раном узрасту успешно одређују прозодијске обрасце у језичком приливу, као и да социјална интеракција са вршњацима и наставником, применом лудичких активности на часу, утиче на брзину развоја говорног чина на страном језику.

Критичком анализом планова, програма и уџбеничких комплета указано је на неопходност њиховог прилагођавања когнитивним карактеристикама млађег узраста.

Истовремено, анализирајући бројне улоге савременог наставника, увиделе су се предности и недостаци система за обезбеђивање сталног стручног усавршавања у Србији.

У раду се излажу предлози за унапређење и промоцију наставног процеса раног учења два страна језика већ од првог образовног циклуса.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Прва целина рада обухватила је преглед досадашњих теоријских сазнања у области учења и усвајања, како матерњег тако и другог, односно страног језика. Да би се створиле чврсте основе за наставак теоријског истраживања у оквирима теме, класификовани су појмови матерњи, други и страни језик, као и њихово даље коришћење у тексту. Кандидаткиња је указала на особине и карактеристике процеса учења и усвајања чиме је установила потребу да дефинише значење појма рано учење страних језика у овом раду, који је од суштинског значаја за предмет нашег проучавања. У кратком теоријском прегледу оцењен је значајан допринос који су теми рада дале теорије попут бихевиористичке, нативистичке, когнитивне и конструктивизма. У опису развојних фаза језика кандидаткиња Шуваковић налази одговоре за ток развоја језичких образаца и начин на долази до успостављања одређеног лексичког фонда, као услова без кога не може доћи до зрелог морфосинтаксичког обликовања исказа и до језичке и комуникативне компетенције као крајњег циља учења страних језика.

Друга целина посвећена је тенденцијама у ЕУ које се односе на учење страних језика током прве деценије 21. века. Представљени су бројни пројекти, акциони документи и стратегије којима се настоји да се усмере чланице да дођу до постављеног циља: знање матерњег и два страна језика. Успешно овладавање једним или више страних језика зависи од бројних унутрашњих и спољашњих фактора. Извесно је да је узраст један о најзначајнијих унутрашњих фактора чије неурофизиолошке и когнитивне карактеристике кандидаткиња детаљно представља будући да одређују ток раног учења. Рани узраст је период који изазива бројна контроверзна мишљења и ставове. Резултати неких истраживања говоре у прилог тези да старији ученици постижу боље резултате, нарочито када је реч о продуктивним вештинама. Међутим, у раном узрасту затвара се први критични праг у вези са фонолошким вештинама и достизањем изговора налик изворном говорнику. Млађи ученици, у складу са њиховим когнитивним карактеристикама, на први поглед напредују спорије, али истраживања показују да током дужег периода усвајања знања постижу боље резултате у свим доменима језика. Један од унутрашњих фактора који је врло карактеристичан за рани узраст јесте и мотивација, коју условљава краткотрајна пажња. Надареност и емотивна стања млађих ученика су унутрашњи фактори који ће у мањој мери утицати на успешност раног учења, будући да се афективни фактор код њих готово не активира (Вучо, 2004; Вучо, 2006; Балбони, 1990;

Фреди, 1990; Пенфилд, Робертс, 1963). У институционализованом виду учења, простор-учионица, наставник и родитељи имају пресудну улогу када је реч о ставовима и мотивацији које ће млађи ученици развити према страним језицима и припадајућој култури. Учионица пружа истраживачима бројне могућности у расветљавању механизма учења у циљу прилагођавања наставних метода и приступа у подучавању. Улога наставника, који представља спону између ученика и циљног језика је вишеструка. У овом делу рада кандидаткиња представља могућности усавршавања наставника како кроз призму документа ЕУ тако и кроз сагледавање могућности које наставник данас има у Србији у сврху каријерног усавршавања (Кели, Гринфел; Алесндрини, 1991; Порчели, Долчи, 1999). Улога родитеља, њихова очекивања, стереотипи, подстреци али и неодобравања битно утичу на ставове млађих ученика (Титоне, 1987; Мацота, 2011). У емпиријском истраживању кандидаткиња је утврдила да ли начин на који се развија однос између наставника и ученика, родитеља и ученика, доприноси успешности процеса учења.

У другој целини, у оквиру једног од поглавља, представљени су приступ, методе и технике којима се могу спровести све лудодидактичке активности у настави станих језика (Пива, 2000; Вињоци, 2011; Дијадори, 2011; Порчелли, 1994; Борнето, 1998). Упућује на развој и значај лудолингвистике и лудодидактике, нарочито у раном узрасту (Каон, Рутка, 2004; Кардона, 2001; Роџерс 1973). Унутар ове целине кандидаткиња се бави теоријским истраживањем учења страних језика у Србији, почев од 19. века до данас. На основу података којима је располагало Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије у тренутку писања рада установиће се да настава језика и примена језичких политика у Србији формално не касни за најновијим тенденцијама у ЕУ. Посебно се осврће на период након 2000-те и пажњу посвећује увођењу италијанског језика као обавезног предмета у основношколски систем. Кандидаткиња Шуваковић анализовала је планове и програме у првом образовном циклусу за италијански језик, као и уџбенички комплет за поменути узраст. Овај део рада садржи предлог модела увођења другог страног језика у раном узрасту у основне школе Србије. Такође, на основу добијених резултата и анализом актуелних програма за учење италијанског језика, понудила је нова решења која могу допринети унапређивању наставе и помоћи континуираној едукацији наставника у овој области.

Трећа целина рада представља студију случаја. Спроведено истраживање је емпиријско-теоријског карактера, обухвата више метода испитивања (дубински интервју, анкету, тест), посматрање, мерење. Лонгитудиналног је карактера, обављено је током школске 2011/12. и 2012/13. године на четири групе од по 15 ученика првог и другог разреда основне школе који су италијански језик учили као други страни језик (први страни језик за све учеснике истраживања био је енглески). У овом делу рада примењена су два облика истраживачких стратегија: експериментални и акциони. У оквиру експерименталне стратегије издвојили су се узрочно-последични односи између школских програма и наставних метода и резултата тестова из познавања италијанског језика. Постигнућа ученика мерена су помоћу два теста знања (тест лексичке компетенције и тест разумевања слушањем). Значај лудичких активности провераван је помоћу анкетног упитника, анализом садржаја методичких дневника и усмереним интервјуом са ученицима, док су ставови ученика, родитеља и наставника о односу према италијанском као другом станом језику установљени обрадом анкетних упитника. Акциона стратегија била је усмерена на анализу добијених резултата тестова италијанског језика у циљу

изношења предлога за побољшање квалитета наставе. У анализама резултата коришћене су квалитативне и квантитативне методе. Након анализе постигнутих резултата ученика из појединачних тестова, обављено је и поређење резултата свих тестова, појединачно за сваку групу, упоређени су резултати свих група, са посебним освртом на резултате појединачних врста тестова (провере лексичке компетенције, рецептивне вештине слушања и разумевања). Оваква унакрсна анализа резултата пружила је јасну слику у вези са постављеним хипотезама.

Завршни део рада садржао је дискусију о резултатима емпиријског дела истраживања и доказе њиховог упоришта у теоријским поставкама из прве две целине. У закључцима, на основу анализе свега изнетог, утврђено је да ли су и у којој мери испуњени циљеви предмета.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Шуваковић, А. (2009), „Институционализовано учење страних језика и увођење италијанског језика у основношколски систем Србије“. У М. Ковачевић, Р. Младеновић, Н. Рамић, В. Поломац (ур) Савремена проучавања језика и књижевности, година I, књига 1. Крагујевац: ФИЛУМ, 473-486. ИСБН 978-86-85991-15-5 М63
2. Вучо, Ј, Шуваковић, А. (2010), „Критички осврт на наставу страних језика у школама у Аутономној покрајини Косово и Метохија“. У Д. Малковић (ур.) Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, књига 1, С. Милорадовић (ур.) Језик и народна традиција, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 43-60. УДК 371.3::811(497.115) ИСБН 978-86-80273-50-1 (за издавачку целину) 978-86-80273-50-1 М14
3. Шуваковић, А, Копривица-Лелићанин, М. (2011), „Положај италијанског језика у школском систему Републике Србије данас“, Педагогија, 66, бр. 3, 457-467 М51
4. Копривица-Лелићанин, М, Шуваковић, А. (2011), „Дискурс у учioniци страног језика“, Педагогија, 66, бр.2, 297-306 М51
5. Копривица-Лелићанин, М, Шуваковић, А. (2011), „Језичке појаве у асиметричној институцијској интеракцији – случај кол центра“, Гласник Етнографског института САНУ, . 59/2, 189-206. М24 Доступно на doi:10.2298/GEI1102191K
6. Шуваковић, А. (2011), „Ставови ученика и наставника у односу на академско образовање будућих наставника италијанског језика“. У: Ј. Вучо, Б. Милатовић (прир.) Ставови промјена – промјена ставова. Никшић: Филозофски факултет Универзитета Црне Горе, 216-224. УДК 378.126:811.131.1 ИСБН 978-86-7798-059-7 М14
7. Шуваковић, А, (2012), „Језик и узраст – лингвистички садржаји и лингвистичке особине које се типично наводе у истраживањима“, Наслеђе, 22: 145-155 УДК 371.3::81`243
8. М51Шуваковић, А, (2013), „Сличности и разлике између усвајања Л1 и Л2 у раном узрасту“. У Ј. Вучо (гл. и ог. ур) Филолошка истраживања данас, година I, књига 2. Ј. Вучо, О. Дурбаба (edt) Language and Education. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 63-78 ИСБН 978-86-6153-123-1 (за издавачку целину) 978-86-6153-124-8 М14

9. Шуваковић, А, (2013), „Школске граматике италијанског језика“. У М. Анђелковић (ур.), Савремена проучавања језика и књижевности, година IV, књига 1. Крагујевац: ФИЛУМ, 579-590. УДК 811.131.1`36, ИСБН 978-86-85991-50-9 М44
10. Шуваковић. А (2013), „Учење италијанског језика у основним школама Србије“. У: И. Лакић, Н. Костић (ур.) „Across languages and cultures“, Зборник радова са Треће међународне конференције за стране језике (ICIFL3) и Треће међународне конференције о интеркултурној комуникацији, Подгорица: Институт за стране језике, Универзитета у Црној Гори, УДК 811.131.1:373.3
11. Шуваковић, А (2014) L'attegiamento dei giovani allievi verso l'acquisizione /apprendimento della LS1 e della LS2 in prima e in seconda elementare. Наслеђе бр. 29 (2014): 301-314 ISSN 1820-1768 М51
12. Шуваковић, А (2014) Усвајање два страна језика у раном узрасту у контексту европске политике плурилингвизма - студија случаја, у Б. Јовановић, М. Вилотијевић (прир. и ур) Улога образовасња и васпитања у развијању хуманистичких интеркултуралних и националних вредности. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини; Београд: Српска академија образовања, 2014, стр. 983-1011. ISBN 987-86-6349-036-9 М14
13. Шуваковић, А (2014). Образовање и глобализација (коауторски рад са проф. др У. Шуваковићем) у Н. Јовановић, С. Марковић Крстић, Л. Милошевић Радуловић (прир) Образовање и балканска друштва на путу културе мира и евроинтеграција . Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2014, стр 55-64. ISBN 978-86-7379-358-0 М14

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Посматрајући учење страних језика кроз историју кандидаткиња је дошла до сазнања да њихово институционализовано учење у Србији траје дуже од два века. Иако у самом почетку нису постојали планови, програми и уџбеници, постојала је свест и знање о значају временске димензије изложености у процесу УСЈ. Фонд часова се кретао до десет часова недељно за СЈ1 и четири часа за СЈ2 (Игњачевић, 2006: 888). Учење оба језика је отпочињало по завршетку периода који је у раду именован као рани узраст. Из тога произилази да је већа изложеност према циљном језику утолико и оправданија, како би се досегао ниво знања налик изворном говорнику. У другој половини XX века учење СЈ1 почињало је углавном од петог разреда, а СЈ2 тек у средњој школи (исто: 890).

Након 2000-те долази до настојања да се реформише језичко образовање и намере да се у прва два образовна циклуса ученицима омогући учење три страна језика, два обавезна у раном узрасту од првог, односно трећег разреда, и трећи, факултативни, након једанаесте године живота. Творци реформе, која није заживела у Србији, ипак подижу свест о значају раног учења страних језика. Међутим, законском регулативом из 2005. прописано је учење обавезног СЈ1 од седме године, док се учење СЈ2 одлаже за други образовни циклус, што значи од једанаесте године живота.

Доминација коју енглески језик има као СЈ1 од осамдесетих година XX века траје и данас. Чак 89,9% свих ученика од првог до четвртог разреда уче енглески као први страни језик. Дијапазон другог страног језика, који се уводи од петог разреда, чине, према заступљености: немачки, француски, руски, италијански и шпански. Основна замерка

законодавцу односи се на фонд часова страног језика у сва три образовна циклуса, који на годишњем нивоу чине 72 школска часа. Будући да се процес одвија изван лингвистичких заједница којима поменути језици припадају, неопходно је извршити помак повећаним излагањем ученика према ЦЈ, и то између три и четири часа недељно. Осим тога, политика плурилингвизма и мултикултуралности не значи да само један, енглески језик, буде проглашен за обавезни предмет који се учи у првом образовном циклусу. Не негирајући значај енглеског, требало би учинити напор да и други језици добију прилику да се изучавају у првом образовном циклусу.

Проучавајући истраживања која су вршена на тему политике вишејезичности може се истаћи да се највећи део односи на млађе ученике који су усвајали више језика директном имерзијом. На тај начин се резултати истраживања више односе на усвајање него на учење, као и на језике који за ученике представљају Л2/Л3 а не СЈ. Када је реч о истраживањима у нашем региону, о чему је било помена и у претходним поглављима овог рада, резултати истраживања која су, конкретно, спроведена у Хрватској и Црној Гори, недвосмислено указују на предности раног учења СЈ. Међутим, оба истраживања су се бавила процесом УСЈ само једног страног језика, при чему су учесници истраживања у Црној Гори (Милатовић, 2006) били две године старији од ученика који су били предмет овог истраживања. Све претходно наведено определило нас је да се оде, не један, већ два корака даље и уђе у врло захтеван пројекат који је подразумевао добру научну припремљеност мастераната и докторанада који су изводили наставу. Циљна група у овом истраживању били су ученици који су у својој седмој, односно осмој година већ ушли у процес раног учења другог страног језика, у овом случају италијанског. Истраживање је било утолико комплексније јер је реч о процесу усвајања два језика из различитих лингвистичких породица (сви ученици су учили енглески као СЈ1), чиме је позитиван трансфер био готово онемогућен већ на самом почетку рада.

Предмет самог истраживања је вишедимензионалан, а опредељење да истраживачки метод буде студија случаја лежи у мноштву начина прикупљања података који овај метод нуди, праћењу развојности, као и у чињеници да се њоме истражују оне друштвене групе које се могу јасно издвојити из друштвеног контекста, а да се притом не прекине са њим веза. Свих 60 млађих ученика потекло је из монолингвалних породица и српски језик као матерњи је у свим случајевима био први и по хронологији и по доминацији. Будући да само троје ученика првог разреда није учило енглески језик пре поласка у школу, као и да је настава италијанског као СЈ2 отпочела половном октобра, у складу са почетком академске године на Филолошком факултету у Београду, може се констатовати да је италијански и за њих представљао СЈ2.

Први циљ истраживања односио се на потврђивање функционалности увођења другог страног језика у раном узрасту у основној школи. Наиме, под раним учењем страних језика, као што је већ речено, сматра се период од треће до десете године живота. Управо у том раздобљу глобалистички, односно синтетички начин расуђивања и размишљања преовлађује над аналитичким (Балбони, 2009:115). У овом узрасту деца се налазе у доби константног когнитивног, емотивног, социјалног и физичког раста. Сталном прогресијом између пете и дванаесте године живота они се уче новим начинима размишљања који у периоду адолесценције постаје систематичан и логичан. Дечије разумевање потиче из директног искуства, дакле кроз предмете и визуелне представе, што у многоме одређује и начин подучавања (Макеј, 2006:6). Током раног учења млађи ученици не обраћају пажњу на форму онога што изговоре, већ искључиво на поруку коју

желе да пренесу. Њихов приступ се базира искључиво на меморисању и формулама. Треба напоменути да је и усвајање СЈ лексике умногоме различито од усвајања лексике Л1. Ученик је већ развио концептуални и семантички систем усвајања лексике у Л1 и улога коју ће то искуство одиграти може бити двојка и то у зависности од степена еквиваленције између Л1 и СЈ. Што је степен еквиваленције виши, улога коју Л1 остварује биће у функцији олакшања усвајања лексике СЈ и обратно (Гас,1997:229). Ученици нису у могућности да у значајној мери повећају свој лексички фонд пуким излагањем СЈ инпут-у, као што је то случај са усвајањем лексике Л1. Становиште да Л1 ограничава усвајање/рано учење Л2/СЈ тако што долази до конфузије или интерференције оповргнуто је резултатима бројних истраживања, чиме је утврђено да рано учење СЈ не само да не доводи до ових нежељених ефеката већ води бољем развоју когнитивних способности деце као и лакшем усвајању потоњих страних језика (Палоти, 1998:290). Чињеницу да деца врло мало времена проводе у школи учећи СЈ, а да резултати, односно успех који бар неки од њих постижу нису у сразмери са provedеним временом, поставља на још чвршће темеље принцип међујезичке зависности и Каминсову хипотезу леденог брега где се заједничка основа састоји од свих језика у поседу појединца, а повећавањем језичких знања из било ког од ових језика повећава се и укупна маса језичких знања (Каминс, 1999:18-19). Резултати најновијих истраживања указују да учење два и више језика у раном детињству убрзава развој како вербалних тако и невербалних вештина код деце, што уједно позитивно корелира са вештином дивргентног начина размишљања и когнитивне флексибилности. Бројни резултати истраживања, представљени у теоријском делу рада, указали су на предности раног излагања једном и више страних језика, посебно на плану фонетике и усвајања изговора, потом рецептивности као когнитивне карактеристике млађих ученика, али и отворености и прилежности у усвајању језичких, културалних и интеркултуралних новина. На тај начин се несумњиво долази до обогаћивања појединца који, упоређујући знања и искуства из сопственог језика и културе са језиком и културом циљном језику, отвара нове видике и своју личност временом обогаћује у свим сегментима и на свим нивоима. **Захваљујући овом истраживању дошло се и до остварења поменутог циља, потврђивањем хипотеза да ће позитиван однос ученика према настави италијанског умногоме утицати на успешност усвајања овог језика као и да ће ученици у раном школском узрасту најуспешније резултате у настави постићи путем лудичких активности.** Став који су млађи ученици, директни учесници истраживања исказали у односу на стране језике је у начелу позитиван, код 88,33% анкетираних. Уочљива је разлика коју су ученици постигли презентујући свој став према СЈ у односу на италијански језик као СЈ2. Чак 98,33% ученика окарактерисало је свој став као позитиван када је реч о учењу и настави италијанског језика (70% ученика оценило је квантитет допадања у највећој могућој мери, 22% је своје допадање одредило у средњој мери, и тек је 6% свих ученика било става да им се СЈ2 допада, али у малој мери). На основу исказаних ставова може се закључити да је много већа мотивација и позитиван став према учењу италијанског као СЈ2 него СЈ1 (разлог оваквог става ученика према другом страном језику изнећемо образлажући другопостављени циљ нашег истраживања). Млађи ученици не само да су исказали позитиван став према раном учењу два страна језика, већ су настојали да се прикључе у процесу учења и СЈ3, исказујући сталну тежњу ка већем броју часова, иако је фонд за СЈ2 у другој истраживачкој години био три часа недељно. Оно што је још важније

јесте да став млађих ученика није представљао „пуке“ дечије жеље без утемељења. Одлични резултати које су остварили на свим проверама знања (пикасо диктат, лексички тест) током обе године, указују да је функционалност увођења два страна језика у раномбузрасту не само могућа, већ и оправдана и основана. Млађи, ученици првог разреда су током прве године учења имали за нијансу умеренији став према квантитету допадања СЈ2, као и нижа постигнућа на лексичком тесту, у односу на старије ученике, али су током следеће године постигли ниво мотивације и продуктивног знања које је умногоме надмашило ученике другог разреда, у првој години учења. Добијени резултати указују да би до увођења СЈ2 требало да дође од првог разреда, јер се на тај начин повећава време изложености ЦЈ током оба циклуса у основном образовању. Иако родитељи и породица нису директни учесници процеса учења и усвајања, њихови ставови и оријентација могу веома да утичу на мотивацију и став ученика према учењу и настави СЈ, што смо кроз наше резултате истраживања и показали. Посебно у раном узрасту примарна средина у којој дете одраста има пресудан значај на обликовање његове свести о томе као и даљи развој.

Други циљ овог истраживања био је усмерен на критичку анализу постојеће наставе италијанског језика. На основу истраживања која су рађена 2008. и 2009. а која се односе на ученике у другом образовном циклусу, може се констатовати да је нужно да се наставни процес креира према узрасним карактеристикама ученика и, што је још важније, у складу са њиховим интересовањима. Резултати једног од истраживања указују да је мотивација ученика петог разреда превасходно усмерена на језичку употребу и развијање продуктивне вештине говора на италијанском језику као СЈ2, док културолошки елементи, као ни све оне вештине које чине комуникативну компетенцију, нису биле у значајнијој мери у фокусу интересовања ученика. Иста група испитаних ученика изразила је став да настава треба да буде динамичнија и савременија, што би захтевало да наставник промени, како приступ тако и методе и технике и прилагоди их узрасту, интересовању и когнитивним карактеристикама ученика (Ђоровић, Лалић, 2009). У тако конципирананој настави, мотивација се не би појављивала као проблем, већ као темељ и одскочна даска за успешно учење СЈ2 и истовремено развијање интеркултуралности. Да би се остварио задати циљ нужно је радити на професионалном континуираном усавршавању наставника који би осавремењивали своја дидактичкометодичка знања и примењивали их у учионици. Будући да је сам узраст испитаника врло осетљив, неодступајући од прописаног плана и програма, наставник италијанског језика морао би током читаве школске године да прилагођава циљеве, методе и технике, сходно индивидуалним разликама ученика у одељењу. Закључује се да све што наставник СЈ чини и чему тежи мора бити усклађено, како са когнитивним развојем ученика тако и са карактеристикама у одређеном животном периоду. Својим, активним приступом наставник треба да буде оспособљен да истовремено учествује у истраживањима и верификује ефикасност педагошко-дидактичких иновација у настави страних језика на начин што критички приступа, анализира дидактичке материјале и креира нове на којима ће применити технике које унапређују активности комуникације. Бирајући теме, активности и формат интеракције, савремени наставник ученицима треба да пружа подршку тако да од њих одређеном тренутку добије максимални учинак и стави у „погон“ све стратегије и механизме учења на најпродуктивнији начин. До остварења поменутог циља ауторка је дошла потврђивањем хипотезе да однос између наставника и ученика битно утиче на мотивацију

и успех у раном учењу италијанског као CJ2. Резултати указују да су особине које ученици највише цене код наставника CJ : топао и пријатан однос наставник–ученик; ведро расположење наставника; разумевање ученика и његових потреба и јасно, прегледно и занимљиво излагање. Закључено је да између 83,33% и 96,7% ученика оба разреда сматра да су успоставили „другарски” однос са наставницама, наводећи у наставку да наставнице воле децу, знају њихова имена и да се труде да објасне све оно што им није јасно и што их занима. Такав став најбоље осликава индивидуални приступ који је примењиван, уз поштовање личности детета, у настојању да оно осети да се према њему односе као према равноправном партнеру у процесу у коме, својим учествовањем и залагањем доприноси, како себи (на несвесном плану) тако и микрозаједници, односно групи. У том кључу можемо тумачити и резултате у вези са већом мотивисаношћу и изражено позитивнијим ставом ученика према италијанском као CJ2 него према енглеском као CJ1. У овире предмета Стратегије и технике наставе италијанског језика на мастер академским студија, мастеранти и докторанди активни учесници истраживања били су и тероријски припремљени за наставу у раном узрасту као и за могућности интервенције које могу предузимати у оквирима прописаног плана и програма у зависности од динамике и индивидуалних потреба групе ученика, што се одразило превасходно на став млађих ученика а потом и на постигнућа током обе школске године.

Све изнето нас наводи ка трећем циљу, а то је потреба дефинисања посебног наставног програма за рано школско учење другог страног језика. Потребно је установити курикулум оријентисан ка ученику, односно курикулум који подједнако узима у обзир силабус као и сам ток подучавања. Бројним истраживањима настојало се да се образложи редослед усвајања секвенци у раном узрасту у процесу УСЈ. Један од закључака јесте да деца у меморисању лексике полазе најпре од сопствених потреба, а на то онда надовезују фреквентност јединице којој се излажу. Због тога је неопходно створити нов приступ у креирању програма за рано школско учење, где на првом месту треба да води рачуна о препознавању лингвистичких потреба млађих ученика као кључног елемента који ће у настави бити реализован прилагођеним методама и техникама. На основу искуства до којег се дошло у току спроведеног истраживања може се претпоставити да је и у млађем узрасту могуће, путем интервјуа или анкетног упитника, препознати потребе и мотивацију код ученика, како би се на тај начин могла добити прегледнија слика о начину креирања програма у функцији млађих ученика. Игра је активност свеприсутна у стварном животу детета од рођења, те тако лудичке активности представљају стожер око кога треба планирати целовит процес наставе у раном узрасту. Игра, по Брунеру, у исто време обавезује и ослобађа, садржи најплеменитије елементе као што су ритам и хармонија. Кроз игру ученик у било ком узрасту може бити креативан и учествовати у потпуности (1981: 657). Лудичке активности су стожер око кога се планира читав процес наставе у раном узрасту. Игра није само разонода или забава већ је привилегован начин млађих ученика да науче страни језик. Игра је активност свеприсутна у стварном животу детета од рођења. Аутентичност игре као активности чини употребу циљни језик истом таквом чак и изван контекста његове природне друштвене заједнице (Балбони, 2001: 12–13). Активности током процеса учења и усвајања страног језика треба осмислити на начин да се циљ игре и циљеви употреба језика подударају (Полито, 2000: 332). Лудодидактика омогућава детету да у сам процес укључи све своје способности и вештине, не само когнитивне већ и сензомоторне. Што је игра аутентичнија и оригиналнија, то ће и исказ на циљном језику бити ближи изворном (Луис, 2006: 181). Повезивање учења странах језика

и игре подстиче превасходно унутрашњу мотивацију која долази из задовољства. Победити изазов је карактеристика свих игара. Игром се помера тежиште са наставе на сам чин игре и деца немају свест да одговарају и стоје пред наставником већ пред забавном активношћу, где су ограничене и штетне последице одређене грешке или погрешке (Порчели, 1994: 182). Игре такмичарског типа су увек додатни извор мотивације, међутим игре у којима је наглашена нота сарадње и емпатије међу једнакима, од посебне су важности у раном узрасту. Само узајамна сарадња и помагање води ка успешном завршетку игре. Значајно је да ученици у раном узрасту тако долазе у контакт и са културом и обичајима карактеристичним за поднебље циљног језика. Тиме се уче интеркултуралности, сарадњи и толеранцији (Семпличи, 2011:206–211). Кроз спроведено истраживање кандидаткиња Шуваковић је дошла до остварења поменутог циља, потврђивањем хипотезе да ће ученици у раном узрасту најуспешније резултате у настави постићи путем лудичких активности. Наиме, став 91,67% испитаних ученика је да су часови италијанског језика занимљиви, што упућује на основану претпоставку да се током часова одвијају активности које заокупљају пажњу млађих ученика која је, како је у раду и претходно наведено, врло нестабилна у раном узрасту. На основу добијених резултата могли смо да закључимо да су ученици на следећи начин рангирани најзанимљивије активности на часу италијанског језика: квизови, 37% ученика; игра, 22% ученика; учење нових речи, 13% ученика; гледање и учење путем видео-лекција, 11% ученика; учење песмица, 9% ученика; говорни чинови у интеракцији на италијанском језику, 8% ученика. Овим је у пракси верификован теоријски део истраживања. Повезивање УСЈ и игре подстиче превасходно унутрашњу мотивацију која долази из задовољства. Игре такмичарског типа су увек додатни извор мотивације, међутим игре у којима је наглашена нота сарадње и емпатије међу једнакима, од посебне су важности у раном узрасту. Веома је битно да деца кроз игру долазе у контакт и са културом и обичајима карактеристичним за поднебље циљног језика. Тиме се уче интеркултуралности, сарадњи и повећавању прга толеранције, на основу чега закључујемо да је неопходна темељна ревизија плана и програма за страни језик у првом образовном циклусу кој би садржао и курикуларни план који „укључује све делатности у циљу утврђивања потреба ученика, постављања циљева наставе и учења, одређивања садржаја, метода и обезбеђивање евалуације реализованог програма” (Ричардс 2001: у Микић, 2014: 8), чиме силабус постаје део курикулума и односи се на опис свих садржаја који се нуде током временски ограниченог курса СЈ. Реч је о листама материјала, те се тако примењују различите врсте силабуса: лексичке, морфосинтаксичке, културалне итд. (Балбони, 1999: 99).

Четврти циљ докторског рада подразумевао је дефинисање метода и наставних техника које су погодне за развијање наставе другог страног језика у раном узрасту. Како су се од самог почетка наставног процеса СЈ2 развијале вештине разумевања и говорне продукције, самим тим је било неопходно служити се методама и техникама које ће спречити активацију афективног филтера а самим тим и скратити време трајања тзв. тихог периода. Одабрани приступи су на прво, месту психо-моторни приступ, као најадекватнији током првог разреда, док ученици још увек нису у потпуности завршили процес описмењавања ни на матерњем језику, према коме централно место у процесу подучавања заузима ученик. Припреме за час нису потребне, као ни сам уџбеник. Сваки ученик уз себе има само свеску у којој бележи или црта оно што се на часу учи; контакт са два страна језика у раном узрасту (и то два језика различитих лингвистичких породица) који се усвајају кроз игру и покрет, неопходан је услов за стварање космополитског типа

личности, онога који свет посматра као своју домовину и који је заинтересован да упозна различито; атмосфера у учионици доприноси да се страни језик заволи кроз сензорну перцепцију: игром, музиком, ритмом, покретом тела; учење се у почетку одвија само усмено, ослањајући се на осећаје и машту млађих ученика: „учити радећи”, „учити забављајући се”, „учити срцем” (Вињоци, 2011: 46–47). Други приступ који смо одабрали у настави италијанског као страног језика² у раном узрасту је хуманистичко-афективни приступ доприноси смањивању психо-афективног отпора код ученика, било да је он видљив и препознатљив или не. Негативна перцепција себе и такмичарски дух у одељењу представљају факторе који могу довести до проблематичног односа између ученика и наставника и постизајних резултата (Пива, 2000: 190). Коришћене методе, које су се уједно показале као најделотворније у развијању поменутих вештина, јесу ТПР, Сугестопедија, Неуролингвистичко планирање и Природни метод . У одабране методе се са лакоћом могу инкорпорирати све лудодидактичке активности као носиоци наставног процеса УСЈ који највише одговара когнитивним карактеристикама раног узраста. У зависности од циља наставног часа у прве две године учења СЈ2, у којима се не инсистира на вештинама разумевања читањем и продуктивној вештини писања, најпогодније технике за развој рецептивне вештине разумевања јесу цлозе, транскодификација из речи у слику, пикасо дикатат и припајање, док су најприкладније технике за развој продуктивних вештина транскодификовања из слике у реч, и технике за развој интегрисаних вештина, дијалога, драматизације и симулације. Намеће се закључак да је предуслов успешне наставе страног језика у раном узрасту припремљен наставник као фацитатор процеса. Осим познавања циљног језика и културе на нивоу Ц1 наставник мора да познаје узрасне карактеристике ученика којима предаје, како би прилагодио начин одвијања процеса подучавања индивидуалним потребама групе, али и појединаца, током школске године. Важно је нагласити да је ученик доминантна фигура, док је наставник у обавези (док предаје) да преузме на себе неколико улога унутар учионице како би створио повољну климу и успоставио однос заснован на поверењу и равноправности. Познато је да млађи ученици уче по моделу, односно опонашају старије те је и у том смислу одговорност наставника и породице кључ успеха, како у погледу ставова које ће ученици изградити према СЈ2, припадајућој култури и народу, тако и на нивоу функционалног знања које ће постићи.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња Александра Шуваковић својим докторским радом обухватила је значајну тему која отвара ново поглавље у изучавању појава и односа у раном учењу страних језика у школском образовном контексту, са посебним освртом на италијанки језик. Веома зрело и детаљно приступила је анализи сложене материје, показујући одличне способности формулисања стечених сазнања и формирања јасних, научно заснованих закључака и ставова.

IX ПРЕДЛОГ:

Похваљујући прилежан, креативан и самосталан, иноваторски рад који је довео до резултата који ће бити значајно упориште у даљим анализама везаним за истраживану област, истичући врлине кандидата које су се показале кроз способност за синтезу и анализу богате теоријске литературе, посебан, јасан научни стил изражавања са задовољством предлажемо Већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да рукопис под насловом НАСТАВА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО ДРУГОГ СТРАНОГ ЈЕЗИКА У РАНОМ УЗРАСТУ прихвати као докторски рад који испуњава све услове предвиђене законом, а кандидаткињу Александра Шуваковић позове на усмену одбрану.

У Београду, 19. октобра 2015.

Проф. др Јулијана Вучо, Филолошки факултет,
Универзитету Београду

Проф. Др Јелена Филиповић, Филолошки факултет,
Универзитет у Београду

др Ана Јовановић, Филолошко уметнички факултет,
Универзитет у Крагујевцу